

Bohemia Rosa aneb Klášter prevít a mrchožrout

Jako geolog a krajinář jsem se během tří let účastnil tří akcí spjatých s Bohemií Rosou. Pomalu jako sysel jsem vylézal z díry. V Českém krasu jsem se věnoval krajině v okolí činného velkolomu, kde jsem měl navrhnout dvě nová chráněná území. Pohlcovaly mne spíš škrapy a fosilní ponory neznámých řek. Ale v noci jsem kusem pařezu maloval po převislech a uvnitř pozoroval ptáky odvážně kroužící skalním masivem. V Bechyni jsem vedl svůj spor s klášteřem a dotýkal se svého života jako hlíny. Ještě měsíce po návratu jsem v sobě cítil cvičení jako vliv, který neumím pojmenovat, takže se asi dotýkala té vrstvy bytosti, kde ještě nevyvoláváme jménem. Přestal jsem kupovat umění, místo toho jsem začal zadupávat papíry do krajiny a všiml si jejich barev. Odložil jsem dějiny umění a s Beuysem („neboj se Beuyse“), kterému jsem neporozuměl, jsem si říkal „Mensch – Natur – Kosmos“.

Přibližování se krajině

Koncem prázdnin 2001 proběhla pod názvem „Bohemia Rosa – Průzkum krajiny a těla“ v minoritském klášteře v Bechyni akce organizovaná profesorem Milošem Šejnem z Akademie výtvarných umění a holandským tanečníkem Frankem van de Venem, který vystupoval deset let s japonským souborem Mina Tanaky. Co má profesionální tanečník moderního významového tance a abstraktní malíř společného s krajinou?

Hlavní funkcí umělce v 19. století bylo zhotovit dílo, které šlo v pozlaceném rámu pověsit na stěnu. Postupně se zrozením moderního umění se začala vynořovat i druhá funkce umění – naučit lidi nové citlivosti k barvám, předmětům a dějům. V průběhu 20. století stále víc vystupuje

do popředí umění jako způsob poznávání světa. Dobře to je patrné na dokumentární fotografii, která může představovat samotnou esenci např. sociologie. Moderní umění se poněkud podobá moderní vědě – obě disciplíny poznávají svět, ale činí tak přechasto pyšným a přezíravým způsobem, který je laikům (a části odborníků) nesrozumitelný. Víc jak polovina vědeckých prací není nikdy citována a je neurčitelná, dosti značná část moderního umění je „zbytečná“. Takový je však přirozený běh světa, že na jednoho hokejistu světového jména připadá zástup venkovských neznámých, kteří tu musí být, aby těch několik slavných mohlo povstat ze zástupu.

Architekt Christian Norberg-Schulz, autor slavné knihy o genui loci, na jednom místě říká, že dnešní člověk je vzděláním veden převážně k pseudoanalytickému myšlení a jeho znalosti se skládají z tzv. faktů. Jeho život však stále více ztrácí smysl... „Výchovy uměním je dnes zapotřebí víc než dřív a uměleckým dílem, které má sloužit jako základ naší výchovy, je místo, které nám dává identitu.“ Je to, jako bychom v Národní galerii sundali všechny obrazy, umístili tam kus Vysočiny či Polabí a postavili umělce, aby lidem ukazovali, jak se na tu krásu také mohou dívat.

Něco podobného se dělo v Bechyni, kam se sjela skupina lidí z Kazachstánu, Austrálie, Slovenska, a dokonce z Chocně. Krajina a tělo jako nástroj vnímání se staly středem pozornosti. Nevzniklo tu žádné uchovatelné umělecké dílo. Nejbližší klasickému výtvarnu stály zavěšené vodní sochy, které trvají zlomek vteřiny a vznikají prostým vychrtnutím vody do prostoru. Jedny z mála kreseb se soustředily na zachycení pomalého pohybu řeky, na jejíž hladině brzy po ránu plynou v protisměru mlhy. Oko se nedívalo na papír, ruka se pohybovala tak rychle jako přírodní procesy. Tanečník Frank van de Ven prováděl ta nejjednodušší cvičení – např. pomalé, deset minut trvající otáčení se kolem vlastní osy, kdy pohled sleduje linii obzoru. Zvláštní zkušeností byl sběr přírodních objektů – jako jsou houby, lišejník, bláto – a následné soustředěné pozorování barev a jejich pojmenování, což už je vlastně zúžená abstrakce, duševní činnost následující jako druhý, odlišný krok po smyslovém pozorování. Není na tomto místě důležité, jaká další cvičení probíhala, ale byl to posun ve vnímání role umělce v krajině. „A uslyšel jsem dvě veliká ticha...“ řekl po nočním cvičení v krajině Ir Fergus.

Josef Mánes si byl vědom toho, že v obraze nemůže vyjádřit všechno barvou, a tak ke svým skicám umísťoval vysvětlivky – např. trpytná barva nebo sametový lesk. Byl umanutý rostlinami a pronikal do krajiny pomocí klasického nástroje – štětce. Rozhodně se mu jednalo o víc než udělat dobrý obraz. Ten dnes spíš považujeme za vedlejší produkt jeho vnoru do krajiny. Co však může dělat umělec (či laik), který odmítá omezující techniku klasické malby či kresby? Cesta Miloše Šejna spočívá v používání

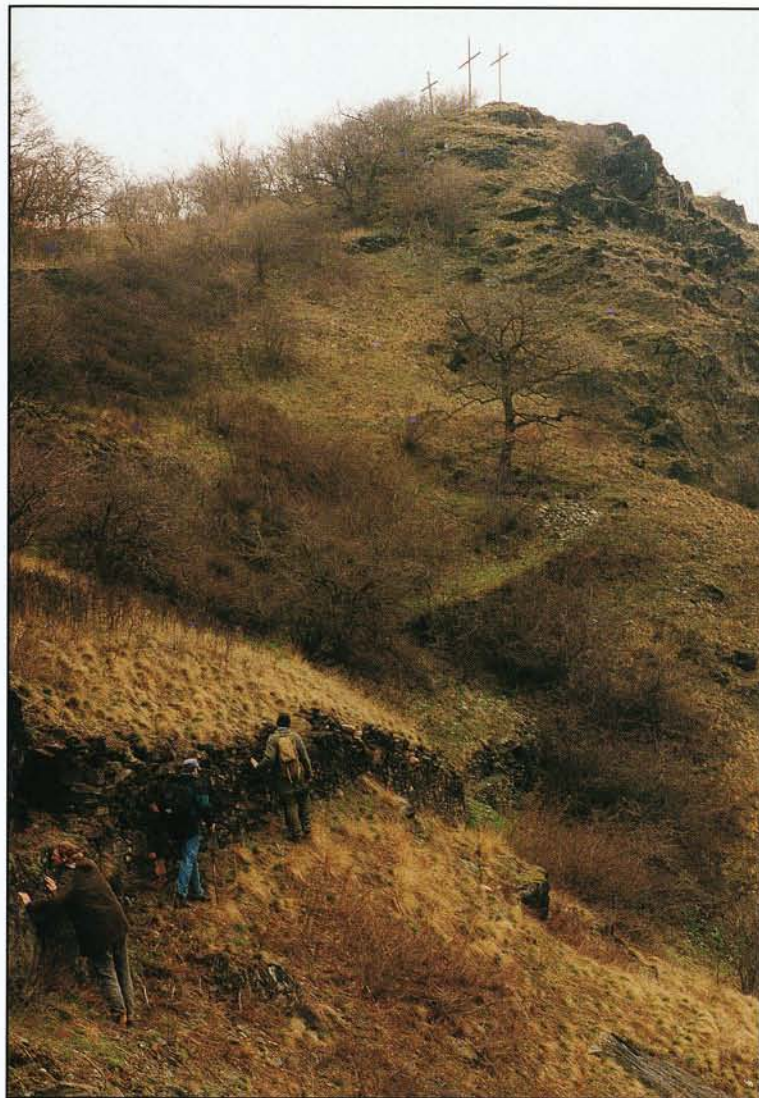
přírodních pigmentů, v kresbě borůvkami, listy šťovíku nebo rezavými okry z bahenních pramenů. Cílem není udělat „umění“, ale často se zavřenými očima zachytit dojem chvíle a místa. Výsledek přesto bývá velmi estetický. Je to dost pracný proces, který vzniká po dlouhé chůzi krajinou, doprovázené četbou K. H. Máchy nebo deníku H. D. Thoreaua. Naskýtá se otázka, zda nějaký takovýto postup není pokračováním např. kosárkovské linie krajinomalby v dnešní době. Nejedná se tu však o hodnocení díla, ale o vztah ke krajině domova. Seminář byl částečně formou návratu ke zkušenostem rolníků, kteří mnuli půdu mezi prsty, aby poznali, jestli bude dost vláhy na dobrou úrodu; kteří si všímali barev osení, aby věděli, jak mají hnojit. *Něco jsem se naučil od tatíčka, něco od koně...* říkal sedlák.

Stojíme-li dnes na prahu skutečných i očekávaných klimatických změn, chápeme, jak je důležité vzdělání, jak potřebujeme znát jazyky a počítače. Stává se však, že student, který se hlásí na přírodovědnou fakultu ke studiu ekologie, nikdy v životě neviděl kozu. Bude se úspěšně brouzdat internetem a dozví se všechno o zvířatech a krajině, aniž by měl zkušenost života, barev a tvarů. Teprve časem se učíme oceňovat všechny ty lidové školy umění a různé keramické kurzy, kde jsme se skrze *výchovu uměním* dotýkali skutečných materiálů a barev. Kdybychom dnes chtěli bojovat proti globalizaci, asi bychom si vybrali krajinu našeho srdce, postavili se do ní a dlouze se dívali, abychom věděli, o co nechceme přijít. Tohle je velmi lidský způsob umění, které smazává hranice mezi obrazem zavěšeným v galerii a každodenním životem.

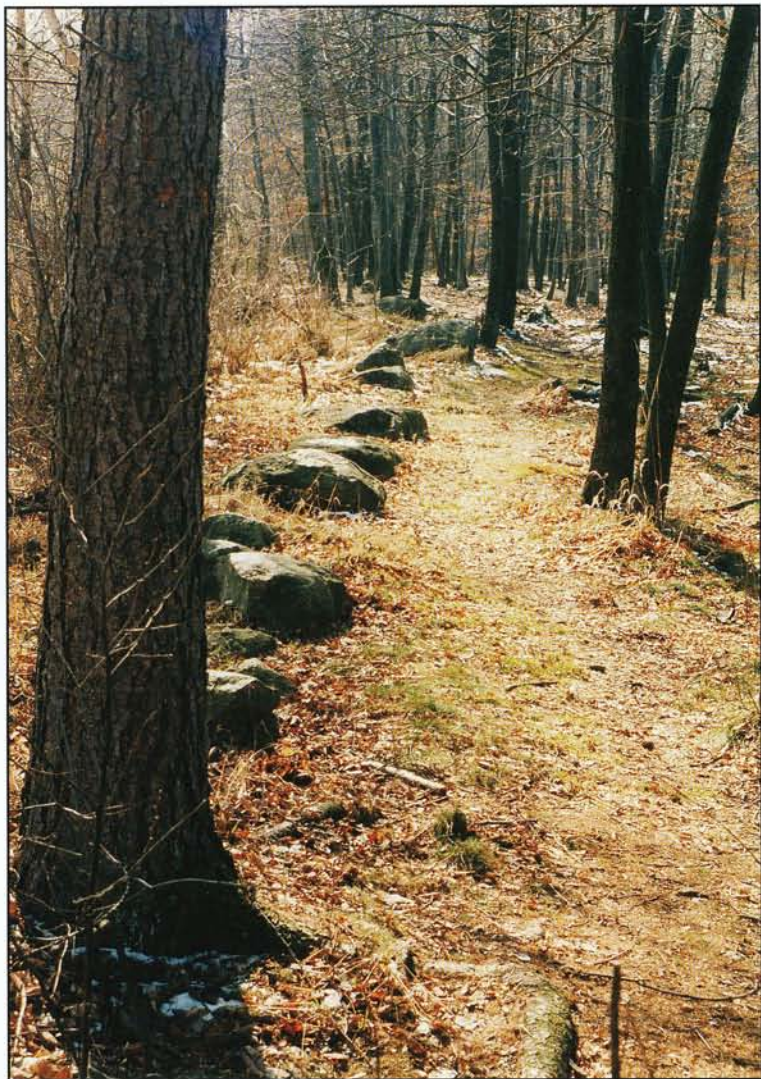
Bohemia Rosa

Miloš je profesorem na Akademii výtvarných umění, ale jinak je nutné považovat jej spíše za jakéhosi krtka či slimáka, který se noří do země, aby s ní splyval. Kdysi kreslil realistické pohledy na krajinu, pak ji začal vnímat jako shluky barev, pak odložil štětec a od té doby kreslí listy šťovíku či bahnem z pískovcových vývěřů. Myslím si o něm, že prostředky naší doby pokračuje ve vnoru do krajiny, tak jak jej znám třeba z lehkých kvašů Navrátilových nebo z máchovských Kosárkových obrazů.

Frank je světoobčan holandského původu. Deset let žil s Minem Tanakou po japonských vesnicích a mnoho hodin denně se věnoval butó – modernímu výrazovému tanci. Nemá rád techniky, nesnáší guru, nedůvěřuje slovům, zakazuje používat slovo „butó“, protože se tu jedná o život a ne o nějakou krabičku disciplíny. Pije pivo a rád se usmívá.

Místo u Žernosek nad Litoměřicemi, kde Labe vstupuje do kaňonu, se nazývá Porta Bohemica neboli Brána Čech. Střeží jej vrch zvaný Kalvárie, který je akropolí obrovského hradíště, jež v pravěku kontrolovalo obchod snad se saskou solí směřující do Čech. Jeho funkci převzaly Lovosice a nakonec dobře opevněné Litoměřice.

Kounovské řady tvoří soustava úzkých a dlouhých kamenných řad doprovázených několika kdysi vztyčenými kameny. Kameny – druhotné křemence – se na návrší Rovina nevyskytují a musely sem být dopraveny z údolí. Nemůže se tedy jednat o středověké meze či parcely, ale mnohem spíše o rituální prostor, snad symbolickou ochranu hradiště, které leží za řadami, a může představovat vlastní centrum pravěkého areálu.

prostup travou
do jeskyně smrti

z levého oka vyjde slunce
z pravého oka zapadne měsíc

Záznam prostupu pískovcovou průrvou Studený průchod na Mužském v Českém ráji (kresba a text M. Šejn).

Já tu jsem od slov a od krajiny. Musím dávat pozor, abych nenařazil na mlčenlivého Franka, ale na druhou stranu my – Evropané – slova potřebujeme. Do minoritského kláštera v Bechyni jsem s sebou vzal dceru Kristýnu, či spíše ona vzala mne, protože ona tam je doma, tam chodí dvakrát týdně kreslit k Honzovi, který tu vede různé umělecké kurzy a lidovou školu umění. Honza kromě toho čistí zapomenuté barokní zahrady a vrací klášteru kus jeho duchovní síly. Miloš před lety vymyslel podle předlohy Čech jako růže z Balbínových *Miscellaneí* projekt Bohemia Rosa. Každé dva roky v různých částech Čech sledujících okvětní plátky barokní rytiny se odehrává jakási dílna, kde Miloš maluje houbami či ztrouchnivělou větví na stěny převisů a Frank tančí nebo se jenom velmi pomalu pohybuje, tak pomalu, že k němu přilétají ptáci. Cílem (mohu-li tohoto slova vůbec použít) je lépe vnímat barvy a tvary tohoto světa, a to nejprve prostřednictvím těla a pak svými cestami vlastní tajemné tvořivosti. Na tyto dílny se hlásí tak kolem patnácti studentů. Následující text představuje jen mírně upravené deníkové záznamy, které jsem si zapsal okamžitě po návratu. Před týdnem jsem v Jičíně potkal Miloše. Říkal mi: „Ještě jsem jednou nohou v Bechyni.“ Koneckonců já také. V létě mi odjela žena na svou velkou životní cestu do Ladákh, a srovnám-li její zážitky z tibetských klášterů s mými z Bechyně, tak příští léto asi zase vyrazím do jižních Čech.

Deník – okamžité záznamy

Den po dni zapisuji dění na workshopu, abych nezapomněl a utřídil si myšlenky, jako nad fotografiemi. Pár hodin před odjezdem, ve čtyři ráno, v atmosféře R. zhroucení a ztráty Ferguse je zřejmé, že klášter byl po celou dobu jak naším spojencem, tak i protivníkem, téměř nepřítelem. Ráno na snídani je už tento jasný pocit jen romantickým výmyslem, ale řekl bych, že my, co jsme v nočních obavách bděli, tušíme o tomto místě se „sametovými drápky“ víc, než je ve dne vidět. V jistém smyslu měl Robert pravdu, když mluvil o nebezpečném místě; nejvíc nebezpečný je sebestředným, ale i jinak je těžko pochopitelná logika jeho reakcí. Píšu hned, jak jsem přijel domů, dokud jsem plný tmy, lidí, kamenů, struktur.

Nejsilnější byl ten moment, když jsem stejným instinktivním způsobem, jakým jsme později uchopili hlínu (kaligrafický bod štětcem nebo vytváření osobního zastírajícího mýtu?), sáhl do života.

Pondělí – příjezd

Z Bechyňského mostu se otevře panorama města, které se zastavilo někde v 19. století. Maloměstsky úchvatné. Pomalu se scházíme, díváme se na sebe a vaříme čaj. Je nás celkem 15. Štíhlá tanečnice Salta a paramilitantní Kim z Kazachstánu, Fergus z Irska, Ema z Austrálie, Češi a Slováci. Usměvavý Frank van de Ven a Miloš Šejn. Setmělo se, ambity ztmavly. Hvízdáme na sebe z různých koutů, zvuk se tříští o sklípkovou klenbu, prostupuje prostorem. Beru tibetskou mísu, na dně trochu vody, zvučí, procházím ambity, ale na jednom místě se mi vždycky zjeví chlupy jako psovi.

A tak si vymyslím ducha-ochránce, je to starší muž, který umí být příjemný i hrozný, hledám pro něj jméno a napadá mne ABION. Tuším v pozadí křížové výpravy, ale pak, když uvidím renesanční náhrobky vážných rytířů a dozvím se o tureckém tažení Petra Voka, změním názor a myslím na Lepanto. To divné místo leží v rohu ambitů, u vchodu do kostela. Kristýna zde často sedává a já si říkám, s kým asi hovoří. To platí i o nás, někde sedáváme, ale víme, komu v usebrání nasloucháme? Světcům nebo krvavým historiím? Tyhle věci se jinak žijí o půlnoci a jinak čtou ve dne. Ráno se ptám Honzy na Abiona, kývá hlavou, říká, že se ho někteří kolegové bojí, nemá rád, když lidé z kláštera jen berou, měli by obnovovat. Začíná mne to zajímat, ale pak přijdou důležitější věci – jako jsou třeba barvy – a já se té duchařské historie docela ochotně vzdám.

Žijeme v celách, je nás asi tolik, kolik bývalo minoritů, jíme v zimním refektáři, kde oni jedli většinu roku. Chodíme ambity a možná hovoříme na podobná témata jako oni, kdyby tu žili. Cvičíme v klášteře od sklepu

až po krovy, postupně se do nás dostává (to je přesnější, než že my se dostáváme do něj).

Úterý – očekávání

Začínáme úklidem místností, sžíváme se s refektářem, s jídlem, se sebou navzájem. Hovoříme šeptem. Očekáváme. Nejprve hodinu chodíme, pak skáče, pak mne chytne křeč a jsem po celý den vyřízený.

Základy chůze:

1. Šlapka cítí třemi částmi.
2. Koleno vede pohyb.
3. Osa nohy prochází třetím prstem.
4. Pevný žaludek, volnější záda.

Pak děláme krátké a dlouhé kroky, smíšené, různou rychlostí, dozadu. Osa těla je zavěšená na strop. Píšu a dívám se z okna. Lužnice je žlutá jako z Číny, na několika místech bylo velké krupobití. Belhám se pro plastický obvaz (pomohl).

Odpoledne jdeme podél řeky, zastavíme se na louce v řadě za sebou. Pomalu se 15 minut otáčíme, díváme se ve vodorovné úrovni před sebe (Miloš má i cvičení, kdy pohled klouže po obzoru). Krajina do nás začíná vstupovat. *Pozdní reflexe: míra sžití s krajinou je nakonec obrovská, začíná to panoramatickým pohledem, ale pak se přechází k detailům, jako jsou cesty, kameny, brody, vše doprovázené pomalým pohybem. A pak to chce normálně turisticky poznávat.*

Navečer v kostele: jsou to tři prostory v jednom – gotický, renesančně sklípkový a barokní kaple. Dvě madony, gotická freska, barokní líčení zázraků a přízraků. V gotické části jde o mystérium, v dvojloďi o vysvětlení mystéria, v baroku o světlo. Dvojloď: God as Great Preacher (freska Kazatele u minoritů v Jindřichově Hradci, hlásí se renesance). Opět myslím na A. Camuse, který se stavil u českobudějovických dominikánů, nejmístnější je možná třeboňský konvent. Všude jsou fresky, je to celé jihočeské klášterní souhvězdí, není to jeden izolovaný klášter. Večer prohlédneme Milošovo CD s Thoreauem, úžasná práce, sebrané spisy včetně deníků a vše volně ke stažení z internetu. Prý je podobně zpracován i Shakespeare.

Středa – On the road

Autobusem jedeme do Týna nad Vltavou a pak se prodíráme na soutok s Lužnicí, příjemné místo, stojí zde malá kaplička, památné místo vorařů. Popravili tady loupežníka, v okolí je několik hradišť, přímo na soutoku je osada starší doby bronzové, což je v tomto kraji hodně neobvyklé.

Cvičení: dva lidé sedí proti sobě, jeden je vůdce, opakují si navzájem pohyby. Nemám partnera, tak zkouším totéž u trávy klátící se ve větru.

Pak se role proměňují, cvičení funguje zrcadlově, co dělá jeden pravou rukou, dělá druhý levou.

Dívám se na řeku, myslím na vory.

Jdeme lesem ke Kolodějům, grafitové ložisko, kde chceme sbírat pigmenty na kreslení, má ležet v příkré stráni západního břehu. Dlouhá, pozvolná chůze pozpátku. Obědváme v lese pokrytém lišejníky, přestože hodně pršelo, je ranker (druh půdy) v hloubce 7 cm tak suchý, že se dá zapálit sirkou a doutná. Druhá strana jevu je rychlý odvod vody z krajiny a náhlý nástup povodní.

Scházíme k Židově strouze, podmáčený les s mechovými zahrádkami a fialovými pavučinci. Sbíráme přírodní objekty, nahoře na parovině jsou kusy železinců. Dá se z nich rozetřít docela pěkné barvivo.

Židova strouha: velmi krásná, údolí se postupně zařezává, velké žluté lišejníky na skalách, nahoře fialový vřes. Brodíme se možná patnáctkrát, až toho máme všichni dost, ale kupodivu vyhmátávání kamenů v kalném potoce příznivě stimuluje a prokrvuje spodní páteř.

I. Profil: čerstvá útrž v nivě: do 40 cm našedlé nivní půdy, ale až do 3,2 m střídání hnědých písčitých a nahnědlých jílovitých partií, erozní a kumulační eventy, třikrát změna na močál (gyttja), holocenní niva má dvě terasy.

II. Profil: svahoviny, profil 2–3 m vysoký, 20 m dlouhý, nediferencované sutě vyplněné obvyklou hnědožlutou matrix, místy nasedá na rostlou skálu.

Několik převisů, zejména při ústí. Cca 20 m dlouhý, obrovský převis až 8 m hluboký a ve střední části asi 6 m vysoký, v subhorizontálních migmatitech. Je evidentní, že tyto převisy vznikly boční erozí (vrátit se a nakreslit, ploché balvany u ústí jsou ideální pro rybařící mezolitiky, jako v Pekle u České Lípy).

Cvičení: 10 minut pozorovat asi půl čtverečního metru. Velmi hladoví a dobrým způsobem unavení dorážíme do kláštera. Večer instalujeme přírodní objekty, které se staly La Tourovými hybridy, nádherné.

Později hovoříme na břehu o hermetismu a pozorujeme, jak měsíc pod zámkem proráží větvemi stromů; katovna a mlýn, přesně ten primitivní romantismus, jaký mám rád. Dalo by se napsat víc, ale nedá se. *Jak byli ti staří opatrní! Jako když v zimě přecházíme zamrzlou řeku.*

► Dotyk pískovcové skály se mění v dívčí portrét. Jezinka, Český ráj (kresba).

Čtvrtek – barvy

Ráno se protahujeme, ale pak se jdu podívat do zámku. Loskuták na nádvoří mňouká jako kočka. Je tu síň s pískovcovým kmenem (16. století), hodovní síň s politicko-žurnalistickými freskami královských soudů (fuj), na nádvoří na vás míří zelený lučištník, ať se člověk hne kamkoli. V ložnici Petra Voka jsou štuky se symboly manýristicko-hermetickými, včetně hlu-bokého obrazu lidských hnátů, ze kterých vyrůstá obilí. Teprve později, při prohlížení dokumentace, zjišťuji, že na Rajském dvoře byl hřbitov se 16 hroby a že jabloňka vyrůstá z nich. To je odpověď na otázku, jaký je hermetický obraz kláštera.

Potom nádherné manipulační cvičení, které blahodárně cítím ještě několik hodin. Cvičení je také o čtení jiného těla, o poznání svého těla skrze cizí reakce. Pak přinášíme stoly s přírodními objekty. Máme intuitivně reagovat na barvy, bez přemýšlení. Jedna věc je barvu vidět, jiná věc je ji pojmenovat. Barev je hodně, slov mnohem méně. Pojmenování už je zúžení a abstrakce, při čtení seznamu barev se nám otevírá i jazyk. Některé barvy můžeme vyjádřit jen v osobních umělých jazycích.

Barvy: chvilkové podezření, že barvy vlastně nevidím, že mi stačí určit, na co se dívám, a pak že už barvu k životu nepotřebuji, že splnila účel poznání a pojmenování předmětu. Připravuji si okr z drcenyých železoviců, vracím se ke stolům, neumím pojmenovat barvy, a tak k péru lesního ptáka napíšu „silence“, k houbě napíšu „secret life“, ale ten je fialový; tím žlutou houbu měním na fialovou barvu.

Oběd, projdeme Keramické muzeum, poslechneme si papoušky v zahradě a vracíme se do kláštera. Abion pozapomenut.

- I. Cvičení: Skeleton standing, stojíme deset minut, pozorujeme se navzájem, nejprve se uvolníme, pak se zbavíme těla a taky myslí. Je to pěkné cvičení, Fergus si je zamiloval, dá se cvičit ve dvojici, mění se atmosféra, Frank tomu říká imploze. Nadává nám, že si nevšímáme, jak se lidé vyprazdňují. Fergus říká, že slyšel dvě velká ticha. Ta věta nás všechny dostala.
- II. Cvičení: jsme vyprázdnění, čekáme, až se objeví či přijde zvíře, pak je můžeme pomalu napodobovat. Objeví se mi včelí roj, překotně se organizuje, bzučí, najdu jeho střed, kde se domlouvá pohyb dovnitř, ale nejprve je nutné stát se mužem ve vejci, rozbít ho a odhodit. Vysílám včely do světa, vracejí se. Pocit velké vděčnosti, zlatavosti, změn. Druh modlitby. Pak přišla bouřka, příválový déšť a půdní eroze, Lužnice je opět čínská. Dlouhá večeře, silné zakončení dne. Každý dostal talíř s hlínou, našel si místo v ambitech a udělal tři plastiky:

- Pravou rukou silně zmáčkl, moment uchopení-pochopení, jako první dotyk štětce v kaligrafii.

- Pomalé protékání (5 minut) skrze prsty levé ruky, interface člověka a hlíny.
- Hlína mezi dlaněmi, pomalu ji stisknout naplocho a tento stisk představuje přírodu včerejšího dne.

Tmavé ambity, svíčky, bledé tváře za okny Rajského dvora, oči kajčnic litujících neznámých pochybení a nevyužitých možností. Zeyerovo Toledo.

Večer dlouhá procházka noční Bechyní, mlha a stromy, hospodský šraml, plynoucí řeka, pak půlnoční sezení v rohu u Abiona, v noci nemohu spát, mnohokrát hledám ztracený klíč od kláštera napůl přesvědčený, že právě tímto způsobem duchové žertují a věci se zjevují. Ráno jsem klíč našel v dobře prohlednuté kapse, objevil se jak Seifertovy zlaťáky.

Pátek – schody

Ranní cvičení na Bechyňských schodech, každý má mít pocit, že se na schodech pěkně rozhybal, že si to užil. Různým způsobem chodíme nahoru a dolů. Rychle, pomalu, pozpátku, poslepu.

Pak klášterní schody. Masa těl se pomalu valí po schodech, někdo jde, jiní se převalují, trojí (nevyřčený) kontakt: s tělem, s ostatními lidmi, s materiálem. Obrazově velmi silné. Máme půl hodiny na to, dostat se z prvního patra do přízemí. Pak chodíme půl hodiny po ambitech tempem tak centimetr za sekundu. Ležím na studni.

Další cvičení: vybereme si objekt, dlouho pozorujeme a putujeme po něm (půl hodiny, procházím trojicí lískových oříšků jako z Popelky a myslím na Přemysla Oráče).

Odpoledne jdeme podél řeky, která je velmi krásná, je tady skalní hřib, další erozní převis, skaliska. Posadíme se blízko břehu, poslepu se svezeme do řeky, slepě 20 minut plaveme.

Vezmeme partnera pod hlavou a pod zády, nadlehčujeme jej, aby si mohl uvolnit páteř. Pak jej vezmeme za hlavu a vozíme ho po řece (uvolnění krční páteře). Je jako ryba, výskáme, ale Frank nás ztišuje.

Na skalisku hovoříme o místu a o kurzu, nic jsem si nezapsal, pocit rozladění. Rozmluvy a zpětné vazby. S Frankem a Milošem na pivo. Secesně-symbolistní večer u řeky. Na dřevěném molu se tísni kachny. Tady je těžké něco dodat. Abion – nezám. Saltin „poltergajst“ je dřevěná střecha, která v denním horku pracuje.

Sobota – sklep

Babičky od kostela shánějí koněvku a pomlouvají spodní prádlo usíci se na Rajském dvoře. Snídáme a pak chodíme po niti natažené na

podlaze. Rozehříváme se. Jednoduchá cvičení jsou lepší, jako písmena abecedy, všechno z nich jde sestavit.

Jedno cvičení: krátké krůčky, kýveme hlavou, pomalu, stále víc, pohyb se přenáší na páteř a podél ní stále níž.

Jiné cvičení: dřepneme si, hýbeme kostrčí, stále víc a nahoru, rozkýváváme páteř odzola nahoru. Rotujeme stále víc, skvělá manipulace s páteří.

Sklepní cvičení (příliš mnoho a příliš komplikovaná):

- To nejlepší bylo to první: vzadu ve tmě – ve sklepe, najdeme fyzické těžiště, stáhneme se dovnitř, vyjdeme pomalu na terásku do slunce, hluboký výdech, objetí krajiny. To krásné nebyl ten zážitek přechodu tmy a světla, vnitřního a vnějšího prostoru, ale to, že jsme šli každý sám za sebe, a přece ve skupině, individuálně-skupinová cesta. Další věcí bylo překvapení, kolik je odstínů šedé barvy a jak je šedá barva (na stěně sklepa) mnohonásobně barevná.
- Pak najdeme makom, místo v srdci, střed v něm, paprsky vztahů, uděláme totéž. Frank správně říká, že už nebylo nutné někam chodit.
- Pak projdeme do hloubky přátelskou tmou (popsat barvu), do nepřátelské tmy (popsat barvu) a propadneme se k zlatému srdci Země. Nikdo se tam nedostal. Špatné zážitky nepřátelské tmy.

Hovor o Platonově mýtu jeskyně, jaký to obraz, jací to vězňové! Divné věci mi tu vyprávíš...

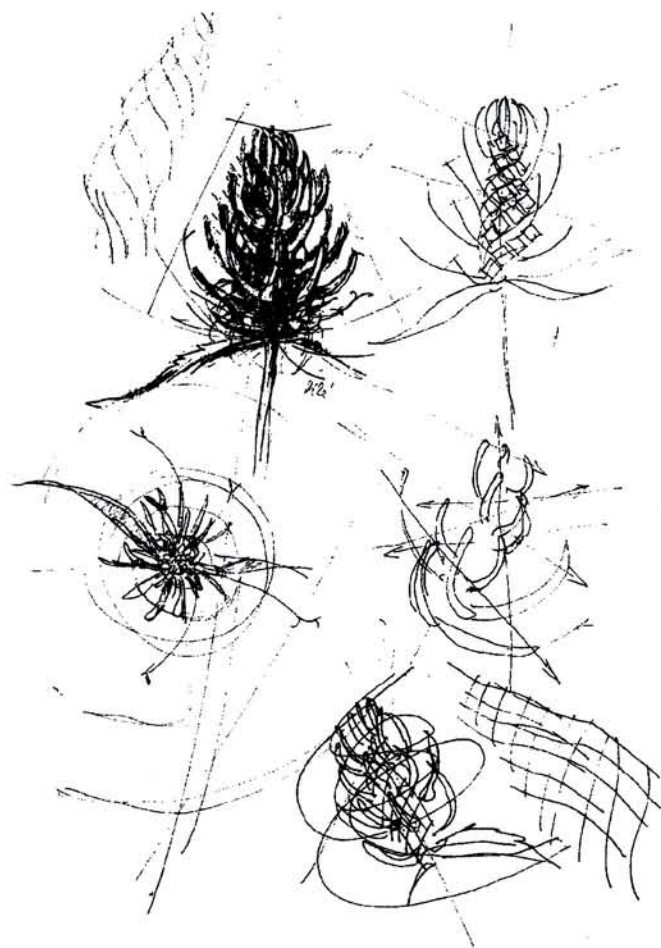
Odpoledne je diskuse k projektům: Frank říká, že projekt by měl vycházet ze skupiny, může být individuální, ale měl by se pak vracet a obohacovat všechny. Jinak by bylo možné zadat projekt e-mailem. Frank se podivuhodným způsobem vztahuje ke skupině, mnohá zdánlivě úplně individualistická cvičení mají najednou jiný dopad, když nás je víc, pracujeme sami, a přeci ve skupině.

Večer: kresba s Milošem, dlouhé pozorování objektu (10 minut), pak papír na prsa, nedívat se na něj a kreslit jedním tahem. Může se u toho ležet, sedět, chodit.

Večerní výprava na soutok. Hovor o dlouhodobé zápůjčce do NG (schválně nejasný záznam). Jednou se do galerie posadí výtvarník, lidé budou přicházet a on s nimi bude malovat nebo tančit či zlatit trpaslíky. Obrazy tam vůbec nebudou.

Neděle – půda

Brzy ráno východ slunce na Bechyňském mostu, sestupujeme dolů k jezu, kreslíme bez dívání kontinuální čáru protipohybu hladiny a ranní mlhy. Ruka se pohybuje stejně rychle jako přírodní jev. Nejde mi to.

Květ, struktura jeho částí, osy symetrie. Gnostici hledali plán vesmíru ukrytý pod povrchem věcí, ale my si jen kreslíme (kresba).

Pak ponořím papír do vody a obkresluji čáru plovoucích předmětů, to už je lepší, vyprázdnění od lidských forem.

Tim hledá hady, my se koupeme v ranní řece.

Tady je zápis neúplný, obsáhlejší popis jsem dal Milošovi.

Jdeme na půdu, sklípková klenba je na rubu jako sopečná krajina, jako místo podzemního bloudění, je to ideální místo na četbu Danta. Obrácená strana nebes je podsvětím.

Stručné povídání o zahradách.

Terasa: voda vylitá do vzduchu je zavěšená plastika, po dopadu na zem to je kresba, Pollock se zbláznil.

Stane se mi zvláštní věc: zády se opřu o skálu a rozmáčknu slimáka. Na tričku mám dva pruhy – jeden šedý, lesknoucí se slídou, velmi krásný. Druhý je oranžovožlutý se zelenými nepravidelnými okraji. Obě skvrny mají výraznou „šejnovskou“ poetiku, je to zatím nejbližší, jak jsem se k ní dostal. Nevědomky a zády se dobře kreslí, ale vědomí hlavy není nikdy tak vyprázdněné a ruka vždy poslouchá výtvarná schémata. Tohle mi otevřelo oči, jak těžká a dlouhá cesta vede k této kosárkovské (máchovské) linii krajinomalby. Jinak – zřetelně pro ostatní – to musí udělat náhodně rozsedlý slimejš.

Noc z neděle na pondělí

Jsem již hodně unavený, spánku nebylo víc jak tři hodiny a byl třikrát přerušovaný, pokusím se o zápis. Okolo osmé večer vyrážíme k Židovské strouze, polem a lesy, necestou. Sedíme na můstku přes roklí. Krásné, tiché místo, mám pocit nebezpečí a nepřátelství, to nemám často. R. se rozpláče, zlomí, musí se vrátit.

Pokračujeme za téměř úplné tmy roklí, brodíme se, vracíme se, měsíc ještě svítí, všude jsou svítící brouci, nějaká žoužel, velmi skřítkovské. Najdeme převis, s potížemi rozděláme oheň. Frank mne vyzve k rybímu cvičení. Hovořím o stvořitelském mýtu, o rozdělení vod, o tom, jak mi archeologové přinesli plastiku ryby z Českého ráje, pak cvičíme:

- Sedíme blízko vody, ale před námi je oheň a nad námi skála.
- Dýcháme špičkou nosu, sem, tam, vzduch prosycuje, nejsme oddělení od okolí.
- Vzduch se stává temnou, vlažnou původní „vodou“, vyplňujeme svět, víří v ní barevné bubliny, světélka budoucích tvarů.
- Změnili jsme se v rybu, v lososa, kloužeme vodou, velká radost z pohybu, klesáme níž a níž, plujeme dolů temnotou, kolem nás se pohybují nějaké obrovské tvary, nemáme strach.
- Blížíme se ke dnu, stříbřitý písek, nejasné světlo, na dně je studna poznání a kolem ní roste devět lísek, pijeme vodu ze studny, ale nestaráme se o poznání, jíme ořechy.
- Pak míříme studnou stále dolů, voda je řidší, jsme mezi hvězdami.
- Mrskáme se mezi hvězdami, radostně v čistém prostoru.

- Doplujeme na kraj vesmíru, to je vodní hladina, vystrčíme čumáček.
- Vidíme lidi pod převisem, jak sedí kolem ohně, náš dech splývá s jejich.
- Cítíme půdu pod nohama, víme o kamenném stropu nad námi, cítíme kouř ohně, slyšíme zurčení vod.
- Víme, že máme v sobě opatrovat hvězdy, víme, že se máme starat o monstra v nás, otevíráme oči, pomalu vstáváme.

Frank říká, běžte do lesa k vodě, sedte pět minut, rozkoukejte se, svlečte se do naha, pomalu se pohybujte, vstupte do vody, dělejte, co chcete. Nezapomeňte, kde jste nechali šaty. Pak zahvízdám. Mám halucinaci, slyším, jak mne volá Kristýna dětským hlasem.

V lese narazím na bezradného nahého Ferguse, který místo šatů našel kopřivy. Mám baterku, najdu šaty. Zvláštností tohoto cvičení je opět to, že je individuálně-kolektivní.

Sedíme u ohně, pijeme jednu homeopatickou sedmičku vína na 14 lidí. Jdeme dolů roklí až k ústí, opět mám pocit nebezpečí, cítím vodníka. Nejdou do vody. Skupina v úplné tmě prochází vodou, až narazí na Lužnici, veselý smích. Dvě ráno, postupná, spíš tichá cesta domů.

V klášteře je zhroucený R., špatně mluví, špatně chodí. Frank s ním mluví, hledí jej po zádech, Radka si jej bere na starost. Objevuje se Marcela, ale Fergus se ztratil. Jsme 22 hodin na nohou, máme dva problémy, klášter mlčí a napětí houstne, víme to, a tak mu nedovolíme ovládat. Chvilkové hovory – s Frankem, Milošem, Marcelou, s Radkou. Víme, co chci říct, říkám to a mám starost.

Miloš a Marcela jedou hledat Ferguse, Radka opatruje R., já – pes s pochodní v hubě – ležím u vrat otevřeného kláštera, spím a čekám. Fortna.

Miloš se objevuje v pět, Fergus po šesté – Thanks God! – Dáša s nákupem před osmou. Vstávám a jdu na vlak. Bez souvislostí a předtuch se mi v okamžiku, kdy opouštím klášter, v myslí objevují Sádího verše:

*Máš život rád,
Já ale řeknu ti,
Ta šňůra perel na krku
Jednou tě zaškrtní.*

Myslím, že mi je vnuknul klášter na rozloučenou, aby mne rozhodil. Přivíte, přišťe si na Tebe dám větší pozor! Anebo půjdu na mši, mrchožroute.

Happy end v rámci dosavadních možností

Z Tábora volám domů Elišce. Zmateně mi vypráví, že nám vykradli chalupu a odvezli úplně všechno včetně knih a obrázků. Měl jsem tam skoro

2 000 celý život sbíraných a tříděných svazků, Rilkeho dílo, raného Nezvala, Holana, Francise Jammese, mnoho milovaných knih. Cítím to jako logiku, jako pokračování workshopu. Říkám si, alespoň nebudu moucha-intelektuál chycená v marmeládě písmenek. Tento rok to už je další malá smrt toho, čím jsem býval. Poslední podobný šok přišel před týdnem.

Pochmurná spokojenost – kolik krásných knih se dostane mezi lidi.

Ale také osvobozování se a úleva (píšu ve vlaku). Stejně teď myslím na lidi a živly víc než na písmena. Přeci jen stisk šňůry perel na krku trochu povolil.

Večer přichází lítost, listuji knihami v mé paměti: Kafka, Hrabal s věnováním, knihy s Šimovými a dalšími ilustracemi, mnoho básní a dobře vybraných, skoro celý Holub, Vrchlický, máchovská knihovna. Rozbolavěly volám dědečkovi, jestli něco nezůstalo. Ukazuje se, že knihovna je netknutá, že vykradli zahradní altán, škodu odhaduji asi na tři koruny.

Tenhle smysl pro humor u života oceňuji. Po posledních dvou týdnech už nemohu být stejný.

Dervišké techniky podle Saltanat:

- Iškala-mabudala, iškala je srdeční zvuk, říká to muž i žena, ale muž častěji odpovídá mabudala. Sedí naproti sobě a hovoří těmito dvěma slovy v různých tóninách.
- Sedí dva proti sobě a mluví k sobě neexistujícím jazykem, provokují se, zvyšují hlas, křičí.
- Sedí dva proti sobě, silou se uklánějí, říkají saláma alejkum, bouchají hlavou o zem.
- Drží se za ruce, udělají kolo, tančí, přitom políbí svou ruku a pak cizí.

Už to po sobě nečtu, je večer 27. srpna 2001, jdu spát, dům je rozpálený, snad přijde bouřka. Kocour shodil květináč s modrou glazurou.

Je to ze Silesia: *Nevěřím na smrt – vždyť každou chvíli musím mřítí – a zatím – jen lepšího jsem došel žítí?*

► Jdu Javořím potokem, slyším kaskády vpravo, ale nevidím je. Sedím v korytě a ryji jejich zvuk do kamene. Ten doma otisknu (litografie z výšky).

rdl...
ryji do kamene
- měřím do domu
tikka
kaif

Lidé dotyku

(o Národním muzeu, duši pojaté jako sbírka
a mističkách Miloše Šejna)

*Nikdy se nedostanu tam,
kam přesahuje v červencové noci strom.
To vím a letní noc mne učí dál.*

Jan Skácel

Opatrnost a nedůvěra je dobrým počátkem ve světě, kde každý prací práce pere ještě běleji než ten druhý, každá banka představuje solidní jistotu a správa věcí veřejných se vyjadřuje jazykem, který si nejprve musíme přeložit z češtiny do češtiny, pak z něj vyškrtat sliby a znásobit termíny. Koneckonců, proč bychom panu Šejnovi měli věřit víc než třeba guvernérovi Státní banky? A co vlastně je ten *ateliér konceptuálních tendencí* od roku 1990 vedený profesorem Šejnem na pražské Akademii výtvarných umění, donedávna patronované tím podezřelým Knížákem?

Student AVU, který se na ni konečně po pátém pokusu dostane, může být nespolehlivý blouznivec, ale umí naprosto věrně nakreslit třeba nos. Pokud ty nosy nekreslí, není to tím, že by je nesvedl, ale má pro to důvod, který jej nutí třeba čárat ohnivým klackem do noci nebo navozovat soukromý, a tudíž nesdílitelný vztah s cypřiškem japonským, modrou barvou nebo, v extrémním případě, s druhou odmocninou tří (což je již od gnostiků číslo stejně iracionální jako vesmír). Na Akademii se podle svého naturelu přihlásí do některého z ateliérů a začne se hledat. Semestr od semestru přitom může střídat ateliéry a profesory. V tom je Akademie zvláštní instituce – na většině škol získáte nějakou kvalifikaci, na některých dokonce vzdělání (to je ta impregnace osobnosti, která zůstane, když zapomenete všechna fakta), ale Akademie jako by tu byla nejenom proto, aby si studenti nepletli oba konce štětce nebo uměli rozetřít tuš, ale našli se a věděli si s tím nálezem rady. Někdo to občas vezme zkratkou a dřív než sebe najde svůj styl, ale to právě nebývá případ ateliéru prof. Šejna.

Sem přicházejí lidé, kteří přemýšlejí buď trochu více, či jinak než ostatní – jsou to *lidé dotyku*. Klasická malba či kresba je totiž *překladem* nějakého více či méně reálného vnějšího či vnitřního světa do výrazového prostředku malby. Řadě umělců omezení technikou a barvou nevádí a jiní je naopak dovedou využít ve svůj prospěch (někdy dokonce v prospěch věci). Pro lidi dotyku však malba představuje bariéru. *Je to, jako byste hladili psa v rukavicích*. Takže ten konceptuál je zhruba řečeno o dotýkání se světa

neozbrojeným tělem a o ozřejmování bez štětce. Nástrojem může být ručka, stonek, vodopád nebo krajina.

Ale je tu jiná otázka: tato doba je spíš chytrá a elegantní než moudrá a krásná. Dává přednost okamžitému, bystrému nápadu před pomalým a nejistým sžíváním se se sebou, s hvězdami a letní nocí pod pískovcovým převisem, kam mezolitičtí lovci chodili sbírat lískové ořechy. A to se pochopitelně odráží i v umění, kde je tak často vystavován nápad podobný triku Spielbergova velkofilmu nebo vtípné zkratce v počítačovém programu. Takže my se nejenom nad standardním olejem či grafikou, ale mnohem víc nad výtvary land-artu či konceptuálu tážeme: Je to poctivé, nebo jenom chytré? Je to skutečné jako televizní noviny, nebo jako kámen?

Mnoho výtvarných hledačů dnes prostě odchází svou cestou někam do znepokojivých a často marných světů a nezatěžují se vysvětlováním. Komu taky, když všichni jsme přesyceni slovy a starostmi? Pár lidí z okruhu umělce rezonuje a tuší odpovědi. Někteří historici umění se povznosou nad obvyklé „vlivismy“ a uměle vytvořenou hantýrku šumu dokazující jejich moc nad publikem. Dílo se určitému okruhu stává známé, ale zbytek světa je ze hry na porozumění vyloučen a ani se dovnitř nedere. A pak přichází řečník či autor textu do katalogu a chce se od něj, aby dílo nějak objasnil. Takže se nejprve ptá nikoliv po smyslu, ale po pravdivosti, jenže dnes víme, že pravdivosti je mnoho druhů, a tak krok po kroku se pokoušíme dobrat porozumění a přitom používáme ten trik, tu slevu, že smysl nemusíme uhodnout přesně, že stačí, když víme, jaký má dílo smysl pro nás, co říká nám.

A bída je v tom, že zatímco klasické umění mělo a často muselo působit bez vysvětlení, tak dnešní umělec potřebuje svého teologa, což byl původně člověk, který *vysvětloval slova třetíci Pýthie*, a to, jak tušíte, je role na obě strany ošidná. Ale musel jsem říct celý ten dlouhý úvod, protože nejsem kunsthistorik. Nenapichuji umělce jako brouky na špendlíčky a neukládám je do katalogů. Považují-li věc za pravdivou, snažím se dobrat i takových hádanek, jako jsou Šejnovy mističky. Ale nejsem prostáček, abych si myslel, že během několika hodin či dnů pochopím to, čím se jiný člověk v pokoře a vážnosti – jak už teď vím – zabýval třicet let.

Barvy kraje

Pozorujte přírodu bedlivě a vnímejte svědomitě: každé ukvapení znamená ztroskotání a krok zpět. Berte jen po soustech, abyste je vždy dobře strávili. Vzpomeňte jen na dnešní den. A pravdy se vždy držte – přírodu netřeba zkrášlovat ani zesilovat. Má těchto vlastností sama dost.

Julius Mařák radí svým žákům

Miloš Šejn původně maloval krajinu Českého ráje, soutěsky Prachovských skal, barevné struktury přírodních útvarů, ale chtěl s krajinou žít a dotknout se jí přímo jako archeolog nebo oráč. Vytvářel frotáže skalních povrchů, kaligrafie roztírané rukama a malované bahnem železitého vývěru či štávou bezu, vrchol Zebína otištěný zvětralým čedičem do role balicího papíru, větve hnětené kresby. Krajina je také blesk, oheň zapálený na vrcholu skály, dráha Slunce o letním slunovratu. Středočeská krajina – a o Českém ráji to platí obzvláště silně – je kulturní fenomén, je to doklad sžívání a vzájemného ovlivňování místa, člověka, pasoucího se zvířete a klimatických změn. To vše Šejnovým dílem probleskuje, v jeho případě je ale zapotřebí znát větší kus díla.

Vezměte si jenom ty tisíce mističek, sbírané od roku 1958. Ke každé existuje přesný zápis, kdy byla sebrána a oč se jedná – o arzenopyrit z Kaňku nebo o výstelku hnízda pěnkavy. Většina sběrů pochází z okolí Jičína a, kdybyste si z této expozice nezapamatovali vůbec nic, *vězte alespoň, že toto jsou barvy rodného kraje*. Ty, které F. Kaván či J. Průcha složitě a krásně převáděli do svých obrazů. M. Šejn je vystavuje tak, jak je našel. Nejedná se teď o to, kdo je větší umělec, nebo že mističky se špatně rámují a věší v pokoji, ale o dotyk s krajinou. Dotyk znamená, že padnete na kolena a skrze papír rozložený na zemi cítíte, jak se někdo zespodu snaží zjistit, kdo jste vy.

F. Kaván jako by svým dílem říkal: žijete v krásné zemi, mějte ji rádi a neničte ji, ale M. Šejn sděluje: díval jsem se dobře a svým způsobem (jiný neumím) kolem sebe a tohle jsem našel. Myslím, že je stejným zajatcem krajiny jako K. Vik nebo F. Kaván, ale jeho povaha i výtvarná doba nechce burcovat a vytvářet hesla „chraňte, neničte, nebo dokonce dívejte se tak dobře jako já (a ostatní vám bude přidáno)“.

Rozmanitosti neboli u-sebrání

*Deští deště popelavé,
z varu kapek zní však Ave,
Ave smutku úrodné.
Blažen buď, kdo uhadne
smysl šerení a deště.
Do duhy se zvedne ještě
jako do tětivy šíp.
Vždyť vy víte to snad líp.*

Josef Hora

Sbírka mističek je něco jako sbírka pověstí. Kroniky dávných let jsou *sebráními*. Bohuslav Balbín, který je M. Šejnovi tak blízký, napsal svá slavná *Miscellanea* neboli *Rozmanitosti* království českého a postupoval přitom podobně jako M. Šejn. Z mnoha různých pramenů a archivů shromáždil vše, co mu stálo za pozornost – od historických faktů až po zázračná vyprávění. A jeho dílo je živé dodnes. Šejnova díla jsou vlastně Balbínova *miscellanea* převedená do barev a kruhů. A myslím to vážně, ne jako alegorii či metaforu.

Podobnými sbírkami *miscellaneí* jsou naše knihovny, životy a duše. Všimněte si, že většina lidí nevnímá svou minulost jako nějaký proud změn a okamžiků, ale jako pečlivě ošetřovaný výběr vzpomínek, článků, výstav, konferencí, pohřbů. Jako kdybychom svůj život ukládali do krabiček a vytvářeli kolekci, kterou čas roztřídí do různých šuplíčků. *A smrt, ta je inu „požár muzea“*, jak říká Honza Placák. Zamýšlím se občas, z čeho vlastně budujeme sbírku své duše. Mám třeba podezření, že mnoho lidí jezdí do ciziny jen proto, aby si vylepšili duši, tj. aby do sbírky přidali další krásné a exotické krabičky.

A není náhodou Národní muzeum tak velké, aby v době, kdy se rodila duše moderního českého národa, mohlo pojmout všechny střevlíky, přesleny a hlavonožce? A není to krásný a přirozený nápad vytvořit duši národa z trilobitů a trav, ze všeho, co se dá nalézt a uložit do mističky? Jaké muzeum národa bychom založili dnes? Nebyla by to budova plná slov o demokratických tradicích, Komenského pansofii a Vojtěchově evropanství? Hledáme-li duši národa (dnes se jí říká národní identita), jak se to děje nejen u nás, ale také v Anglii, Německu či na Slovensku, tak slova nepomáhají – ta vytvářejí jen koncepty. Zapomenout na kořen osladiče nebo *dřevo buku světléklující v dlani časné ráno 10. g. 1995 v Dobřeni u Mšena* se může šeredně vymstít.